

JAK UCHOPIT KULTURNÍ KOMPETENCI JAKO KLÍČOVOU, JAKOU POZICI V NÍ MÁ UMĚNÍ/HUDBA?

Lenka Dohnalová

Lze vyjít z definice “kompetence” používané v ČR v rámci konceptu RVP, jejíž obsah lze rozbalit do vědomostí (knowledge), dovedností (skills), schopností (abilities), postojů (attitudes) a hodnot (values).¹ Toto široké pojetí dovoluje implicitně předpokládat, že “kompetentní absolvent” vzdělávacího systému bude vědomě disponovat I praktickými dovednostmi a bude je schopen využít s určitým uvědoměním hodnot, které dokáže reflektovaně přijmout a rozvíjet. Takto široká definice pojmu “kompetence” není zcela běžná v zahraniční literatuře a můžeme kvitovat s povděkem, že byla takto u nás pro vzdělávání vymezena. Od kompetence “klíčové” se očekává, že bude transdisciplinární, tj. že se nějakým způsobem důvodně využije v řadě předmětů. Zatím takto kulturní kompetence v našem systému vzdělávání nebyla pochopena, ani vymezena, což je důsledek celkově resortního pojetí kultury. Jak ve strategiích EU, tak ČR je spíše podřazena svou speciální funkcí “znalostní ekonomice” nebo je tacitně včleněna do “občanské kompetence,²” “uvědomělého občanství”, což chápu jako reduktivní, a dokonce poněkud nebezpečné pojetí (viz níže). “Povědomí o kulturních identitách” je rozhodně nedostatečným uchopením pro kulturní kompetenci jako klíčovou.

K obecně definovaným “cílům” RVP patří *vzdělanost, spokojenost a úspěšný život jednotlivce a posílení funkcí občanské společnosti.*³ Měli bychom si klást otázku, co znamená “vzdělanost,” “úspěšnost” nebo “posílení funkcí občanské společnosti.” Obsah toho, co společnost hodnotí jako “vzdělanost” se proměňuje v čase I prostoru. J. Průcha v článku zveřejněném v časopise Pedagogika zvolil titul “Vzdělanost/národní vzdělanost: nevyjasněný pojem pedagogické praxe.” (3/3008)⁴. Dalšími, u nás přispívajícími do diskuse jsou např. D. Schwanitz, J. Skalková, A. Švehla.

V Evropě bylo základem uznávané univerzitní vzdělanosti tzv. sedm svobodných umění (*septem artes liberales*), kde hudba figurovala ve vyšší složce kvadrivia (což souviselo s jejím odlišným ontologickým pojetím blízkým matematice), gramatika, rétorika a dialektika v triviu. Do 20. století bylo chápání “vzdělanost” založeno na konceptu tzv. všeobecného vzdělání, které zajišťovala gymnasia s obsahem dvou hlavních směrů: humanitního a přírodovědného. Humanitní směr poskytl základ filosofický, logický, psycho-sociální, jazykový, historický, uměnovědný - a to systémem oborů, které jsou dnes nesystémově rozměňovány do “informatického myšlení”, “mediální gramotnosti,” “jazykových

¹ Např. zde: <http://digifolio.rvp.cz>

² **Národní koncepce realizace politiky soudržnosti v ČR po r. 2020, Poklad pro dohodu o partnerství pro období 2021_27**, Sektorové oblasti 1.2.10 Kultura, “Kultura je nositelkou kompetencí, které jsou neautomatizovatelné, netechnologické a tudíž nenahraditelné-unikátní. Tyto kompetence stále intenzivněji využívá zejména rychle rostoucí znalostní ekonomika.” Dále je v tomto dokumentu kultura více méně redukována na kulturní dědictví. <https://www.dotaceeu.cz/getmedia/2b17829c-0fba-4077-8e3c-faac0689a9dc/NKR-schvalena-verze.pdf>. ?ext=.pdf

Strategie vzdělávací politiky ČR do r. 2030+ - Kulturní kompetence je bez pojmenování zahrnuta do občanských kompetencí jako „mediální gramotnost, kritické myšlení, schopnost uvažovat o sobě, účinně nakládat s časem a informacemi (schopností) chápat společenské dění i v mezinárodním kontextu, spolupracovat v týmech a disponovat povědomím (sic!) o kulturních identitách a respektovat je.“ V Kapitole RVP pak je redukována na „rozvoj digitální gramotnosti a informatického myšlení žáků a témata udržitelného rozvoje a odpovědného občanství.“ https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf

³ <http://digifolio.rvp.cz>

⁴ <https://journals.muni.cz/pedor/article/viewFile/5459/pdf>

kompetencí” apod. Humanitní směry gymnásií se u nás postupně vytrácely během 70. – 80. let, sama jsem ještě absolvovala v první polovině 70. letech gymnasium s výukou latiny, řečtiny, francouzštiny atd., což se jeví některým dnešním studentům jako nedůvěryhodné tvrzení.

Obecně bychom mohli tvrdit, že vzdělanost, která by vedla k cílům *“spokojeného a úspěšného života”* by měla přispívat k pochopení souvislostí, včetně znalostí, jak a proč kultura funguje (Cl. L. Strauss, kulturní antropologie), pochopení jejich pozornostních filtrů a způsobů, jak a čím se prosazuje politická a ekonomická moc, uvědomovat si při tom moc symbolů a jazyka (F. Nietzsche, M. Foucault, U. Eco). Měla by obsahovat schopnost klást si tzv. sókratovské otázky (u nás zdůrazňuje např. A. Hogenová, ale také dnes módní koučink), základy duševní hygieny a kritického nadhledu nad systémem (u nás třeba upozorňuje psychiatr R. Honzák, nebo doporučení navazující na aktuální průzkum stavu populace *Národního ústavu duševního zdraví*⁵). Dnešní vzdělávání trpí synkretičností a naivní důvěrou v experty a jejich nestrannost, což by hlubší znalost historie úspěšně rozporovala.

Právě v tzv. informační společnosti nelze spoléhat na doporučení, že *“umělá inteligence”* a znalosti digitálních nástrojů za nás vyřeší rozpoznávání *“fake news”*, nebo dokonce toho, co je z hlediska humanitních hodnot významné. Právě mocenské, marketingové a mediální strategie využívají algoritmů umělé inteligence ke konstrukci důvěryhodných lží nebo účelových manipulací. Takový nástroj připomíná hada zakouslého do vlastního ocasu. Podobně je to se zneužíváním nekompetentně, nebo mocensky vykládaných *“statistických dat.”* Zdá se tedy, že v dnešním systému rozmělněný obsah tzv. *“humanitního vzdělání,”* chybí, jak barvitě ukazuje často zmiňovaný kritik stavu vzdělanosti K.P. Liessman a jeho známá publikace *Teorie nevzdělanosti*.⁶

Co by tedy měla obsahovat klíčová kulturní kompetence?

Zaměříme-li se na dnešní úzus termínu *“kulturní kompetence”*, pak je obvykle vztahován k obsahu, který zavedl americký antropolog F. M. Keesinger a v jeho vymezení znamená *“orientaci v kultuře dané společnosti”*, což obsahuje systém dílčích kompetencí - jazykové, hodnotové, behaviorální apod. To má v důsledku vést k správnému pochopení a adekvátní interpretaci jednání lidí v určité kultuře konkrétního prostředí. Antropologická definice kultury ji definuje jako umělé prostředí, které jsme si vytvořili v prostředí přírodním, abychom si zajistili určité předvídatelné pohodlnější podmínky, které jsme si zakódovali do různých konvencí, kulturních vzorců, které se vtělily i do jazyka, jeho slovní zásoby, sémantiky i syntaxe (Cl. L. Strauss).

To, co doporučuji, je nejen uvědomění konkrétních hodnot a stereotypů, či jazyka daného společenství, které zakládá toleranci v mezikulturním styku (což je hlavním smyslem *Všeobecné deklarace o kulturní diverzitě UNESCO* z r. 2001), ale zároveň provádět vůči kultuře meta-reflexi, tj. především, věnovat se tématu *“jak a proč si společenství kulturu vytváří a proč a jakými aktuálními nástroji se vybavuje uvnitř i vně”*.⁷

A jak je tomu s termínem *“občanské společnosti”*? Termín pochází z 18. století. Občanská společnost má mít vlastnost demokratičnosti jakožto příležitosti občanů ovlivnit dění ve státě, možnosti občanů věnovat se svým zájmům bez century ve vzdělávání a činnostech (pokud společnost jako celek neohrožují) a umožnit jim pocit sounáležitosti společnosti. Toto bychom mohli přijmout, nicméně

⁵ <https://www.nudz.cz/>

⁶ K: P. Liesmann: *Teorie nevzdělanosti*, Academia 2009

⁷ Kolem r. 2004 probíhaly také na VŠE velmi úspěšné přednášky bývalého ředitele Českého rozhlasu (v té době vedoucího Zahraničního vysílání Českého rozhlasu) Petera Duhana k tématu nástrojů mocenské/mediální manipulace.

L. Dohnalová: *Zakládadla v kulturní politice*, A2, č. 35/2007

právě ze současného vývoje vnímáme, že princip osobní svobody může být konfrontován s mocenským výkladem toho, co tzv. *“ohrožuje společnost jako celek”*. K tomu má naše společnost dostatek tristních historických zkušeností. *“Vzdělanost”* definovaná ve zmíněných politických strategiích, byť uvádí *“kritické myšlení,”* je nastavena spíše na konformitu, kterou lze transcendovat jedině nástroji, kterými jsou vedle kritického myšlení umění, nebo meditace/dnes překládaná do módního slovníku jednou svou formou jako *“mindfulness”* (duchapřítomnost). Výchova k umění a uměním je i při zúženém chápání kultury nedílnou součástí. To, co se mění, je dnes již vědecky relevantní zdůvodnění dopadu pěstování umění a zejména hudby na rozvoj mozku, a to jak kognitivních, tak emočních a sociálních funkcí. Nejen to, navíc je doložena (EEG, scany mozkové činnosti, biochemicky atd.) pěstováním hudby synchronizace a harmonizace mozkových aktivit⁸.

Z uvedených skutečností lze vyvodit dvojí apel: Zavedení kulturní kompetence jako klíčové do systému kompetencí v našem vzdělávání (pokud se zcela nezmění koncepce) je smysluplné v širokém filosofickém a antropologickém pojetí, v němž umožní žákům a studentům pochopit základ, smysl, přínos i rizika jejího fungování tak, aby získali nejen vhled do jejich dílčích segmentů, ale také potřebný nadhled. Tento koncept by se dal a měl (tak jak ho chápe např. M. Foucault, nebo U. Eco) promítnout i do tzv. exaktních disciplín. Umožnil by nové generaci pochopit, že i exaktní vědy jsou a mohou být zneužity nebo deformovány panujícím paradigmatem (T. Kuhn), nebo politickou zvůlí (M. Foucault) či osobnostním nastavením (U. Eco a jeho úrovně porozumění)⁹. Umožní i pochopení, že adorace *“kreativity”* bez hodnotového korelátu také není to pravé. Tzv. *“muzikalizace”* vzdělávání, jak o ní mluví aktuální syntetická práce shrnující vědecké výzkumy působení hudby, pak dokládá, že umělecká kompetence má ve vzdělávacím systému své místo od nejranějšího věku, protože mj. facilituje rozvoj kompetencí dalších, kterými lze vcelku systémově dosáhnout oněch cílů, které strategie uvádějí.

Lenka Dohňalová

CV: od r. 1992 tajemnice České hudební rady, členka její vzdělávací komise, manažerka a členka poroty mezinárodní soutěže zvukové tvorby Musica nova. Koordinátorka mezinárodních projektů, výzkumná pracovnice v oblasti kultury a vzdělávání, komisařka zahraničních veletržních expozic, iniciátorka pilotních projektů Špalíček (2009), České ucho (2014), koučka.

Česká hudební rada – www.chr-cmc.org

Lenka Dohňalová - <https://www.idu.cz/cs/o-nas/veda-a-vyzkum/pracovnici-ve-vede-a-vyzkumu/lenka-dohnalova>

---

⁸ E. Bigand, B. Tillman: La symphonie neuronale. Pourquoi la musique est indispensable au cerveau, HumenSciences, Paris, 2020

⁹ U. Eco: Skeptikové a těšitelé, Argo, Praha 2006